

Список літератури: 1. Проблеми охорони громадського порядку і вдосконалення законодавства : матеріали наук.-практ. конф. – Х., 1995. – 206 с. 2. Смирнов Ю. О. Треба змінити систему протидії організованій злочинності / Ю. О. Смирнов // Голос України. – 2002. – № 235–236. 3. Словарь русского языка. – Т. 1. – М., 1981. – 698 с. 4. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / Плішкін В. М. – К. : НАВСУ, 1999. – 702 с. 5. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник / Шепітько В. Ю. – К., 2001. – 580 с. 6. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий. – Х. : Право, 2000. – 520 с. 7. Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості : наказ МВС України від 30 квіт. 2004 р. № 458. – К., 2004. 8. Про затвердження Інструкції з організації роботи щодо взаємодії органів внутрішніх справ та галузевих служб у виявленні, поставленні на облік, документуванні та знешкодженні організованих злочинних угруповань, їх лідерів, активних учасників та оперативного супроводження порушених відносно них кримінальних справ : наказ МВС України від 14 лип. 2002 р. № 703. – К., 2002. 9. Про затвердження Інструкції з організації роботи органів внутрішніх справ України щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : наказ МВС України від 18 серп. 2004 р. № 962. – К., 2004.

Надійшла до редколегії 07.03.2009

УДК 341.46:341.645.2

Т. Л. Сироїд

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АРЕШТУ СТАТУТОМ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

У статті відповідно до положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду та його нормативно-правових актів, розглянуто правові підстави та порядок здійснення арешту осіб, винних у скоєнні злочинів, віднесених до юрисдикції Суду.

В статтє на основаници Римского статута Международного уголовного суда и его нормативно-правовых актов, рассмотрены правовые основания и порядок осуществления ареста лиц, виновных в совершении преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда.

In the article according to the Rome Statute of the International Criminal Court and its documents legal bases and arrest order of persons who are guilty in committing crimes, according to the jurisdiction of the Court, are observed.

Здійснення розслідування і судових процедур передбачає наявність особи, яка скоїла злочин. Виходячи з цього статuti міжнародних судів та військових трибуналів детально регламентують процедуру затримання особи, взяття під варту й утримання в місцях позбавлення волі, враховуючи ту обставину, що для проведення зазначених дій необхідні правові підстави, а також забезпечення відповідних умов утримання.

З огляду на те, що арешт – це міра, яка обмежує свободу людини, він повинен завжди бути предметом судового контролю та нагляду з метою забезпечення його законності. Крім того, важливою умовою ефективного судового нагляду і попередження зникнень людей є ведення точного реєстру арештованих. У цьому зв'язку слід підкреслити значущість міжнародних норм, які гарантують

право на невідкладну перевірку судом законності затримання і звільнення у випадку незаконного затримання, що мають однако-ве значення як для підозрюваних, так і обвинувачених, зокрема ст. 9 (4) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (резолуція ГА ООН 2200 А (XXI) від 16 грудня 1966 р., ст. 5 (4) Європейської конвенції про захист прав та основних свобод 1950 р.

Прийнятий міжнародною спільнотою у 1998 р., Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) [1] акцентує увагу на значущості й необхідності забезпечення присутності винних осіб у судовому розгляді справи. Разом з тим сама процедура затримання та арешту безпосередньо покладається на держави-учасниці Статуту та уповноважені ними структури, які, виконуючи відповідне розпорядження Суду, повинні керуватися його нормативно-правовою базою. Виходячи з цього вважаємо за необхідне проаналізувати положення Статуту МКС і його нормативно-правових актів щодо регламентації порядку проведення арешту та гарантованості прав підозрюваних або обвинувачених осіб, зважаючи на ту обставину, що відповідальності перед Судом підлягають особи за скоєння тяжких міжнародних злочинів, що, в свою чергу, покладає зобов'язання на Суд ретельно дослідити всі обставини справи з метою усунення випадків незаконного затримання та притягнення до відповідальності.

Обрана тематика є актуальною в аспекті обговорення питання щодо реформування національного кримінально-процесуального законодавства, приведення його до міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав осіб, які скоїли злочини. Крім того, вона є вельми актуальною у зв'язку з ратифікацією Статуту МКС державами, в тому числі і для України. Слід зазначити, що в науці міжнародного права діяльність Міжнародного кримінального суду досліджували такі українські та зарубіжні науковці: М. Буроменський, Н. Дрьоміна, О. Кибальник, О. Київець, М. Костенко, І. Лукашук, А. Маєвська, І. С. Марусіна, А. Мацько, М. Михайлов, В. Панов тощо. Але зазначеній проблематиці в роботах більшості авторів не приділено належної уваги.

Регламентуючи порядок проведення арешту, Римський статут Міжнародного кримінального суду акцентує увагу на тому, що єдиним процесуальним актом, на підставі і відповідно до якого особа може бути заарештована, затримана або позбавлена волі, є Статут (ст. 55 (1) «d»). Разом з тим, аналізуючи положення Статуту, доходимо висновку, що в ньому відсутня норма, яка б гарантувала право на невідкладну перевірку МКС законності затримання і звільнення у випадку незаконного затримання. Це серйозне упущення доповнюється загальною вимогою до Судової палати забезпечити дотримання права обвинуваченого на справедливий

розгляд його справи (ст. 64 (2)). Вважаємо за необхідне доповнити положення Статуту відповідною нормою.

Стосовно самого порядку затримання та арешту необхідно зазначити, що в цих питаннях Суд покладається на держави та їх компетентні органи, тому що він не уповноважений здійснювати ці процесуальні дії. Прохання про співробітництво з метою забезпечення присутності осіб у Суді можуть направлятися ним на різних стадіях провадження і стосуватися підозрюваних, обвинувачених або осіб, визнаних винними у скоєнні злочину, віднесеного до юрисдикції Суду.

Процесуальний порядок проведення арешту закріплено Статутом, Правилами процедури та доказування (далі – ППД) [2], Регламентом Секретаріату [3]. Відповідно до положень вказаних правових актів у розпорядженні Суду є три засоби для забезпечення доставки підозрюваного до Суду: 1) видача ордера на арешт відповідно до ст. 58, 89, 91; 2) видача ордера на попередній арешт відповідно до ст. 58 (5), 92 у невідкладних випадках, коли необхідні підтверджуючі документи ще не готові; 3) видача наказу про явку відповідно до ст. 58 (7). Явка здійснюється в тому випадку, коли Палата попереднього розгляду впевнена, що наказ буде достатньою мірою для забезпечення явки цієї особи до Суду.

Рішення стосовно видачі ордера на арешт і передачу підозрюваної особи приймає Палата попереднього розгляду після звернення Прокурора (ст. 57 (3) «а», ст. 58 Статуту) з урахуванням наступних факторів: а) наявність підстав, які підтверджують скоєння злочину підозрюваною особою; б) необхідність арешту зазначеної особи: і) для забезпечення її явки на судовий розгляд; ii) з метою того, щоб ця особа не створювала перешкод для розслідування або судового розгляду; iii) для попередження продовження скоєння особою цього або пов'язаного з ним злочину. Ордер на арешт залишається чинним, поки Суд не зробить інше розпорядження.

Після видачі ордера на арешт Палатою попереднього розгляду Суд може просити державу про його виконання відповідно до положень Статуту, які регламентують здійснення міжнародного співробітництва і надання судової допомоги (частина 9). Як правило, прохання про арешт і передачу в розпорядження Суду направляється в письмовій формі, містить інформацію про особу, яка розшукується, і підкріплюється необхідними документами та заявами. Ця інформація містить також відомості про можливе місцезнаходження відповідної особи. У невідкладних випадках прохання може направлятися будь-яким способом, що забезпечить доставку письмового повідомлення (ст. 91 Статуту).

Суд може просити державу направити вимоги її законодавства стосовно підтверджуючих документів. Разом з тим Статут зазначає, що ці вимоги повинні бути менш обтяжливими, ніж ті, які

застосовуються до прохань про видачу між державами, враховуючи особливу природу Суду і цілі, які він переслідує.

Держава, до якої звернулися за допомогою, якомога швидше вживає заходів щодо арешту вказаної особи відповідно до свого законодавства і положень Статуту, які регулюють питання міжнародного співробітництва і судової допомоги.

У випадку, коли Суд видав ордер на арешт відповідно до ст. 58, але ще не підготував підтверджуючі документи, він може просити державу про тимчасовий арешт особи, стосовно якої він видав ордер (ст. 58 (5), 92 Статуту). Якщо впродовж 60 днів від дати попереднього арешту не надійшли документи, що підкріплюють проання про арешт та передачу особи, остання може бути звільнена.

Статутом МКС передбачено заходи, направлені на забезпечення виконання його прохання щодо проведення арешту компетентними органами держав-учасниць. Так, відповідно до ППТ, Суд вживає заходів з тим, щоб його інформували про арешт особи на виконання його прохання, а після отримання такої інформації вживає заходів з метою уточнення факту вручення затриманій особі копії ордеру на арешт (правило 117 (1)). Крім того, на державу, до якої звернулися з проханням про арешт та передачу, покладається зобов'язання інформувати Секретаря про: арешт особи; обставини арешту; особисті дані затриманої особи; місцезнаходження арештованої особи до передачі тощо (положення 77 (1) Регламенту Секретаріату).

Статут також акцентує увагу на дотриманні прав осіб, які підлягають затриманню та арешту державами-учасницями. Крім забезпечення загальних прав (повідомлення до початку будь-якого допиту про скоєння злочину, віднесеного до юрисдикції Суду, надання правової допомоги тощо) особі, відносно якої виданий ордер на арешт, гарантується право клопотатися перед Палатою попереднього судочинства про тимчасове звільнення з-під варти до початку судового розгляду, яке може здійснюватися на певних умовах або без них (ст. 60).

У випадку прийняття рішення стосовно будь-якого клопотання компетентний орган розглядає питання, чи існують, враховуючи тяжкість злочинів, надзвичайні та виняткові обставини, які виправдовували б тимчасове звільнення, і чи існують необхідні гарантії для забезпечення державою місця утримання під вартою виконання зобов'язання щодо передачі особи до Суду. В такому випадку підозрюваному повинні бути викладені зрозумілі й чіткі вимоги відносно покладених на нього зобов'язань і наслідків згоди на застосування таких заходів.

Слід зазначити, що прийняття рішення про тимчасове звільнення вимагає від уповноважених осіб наявності не тільки професійних,

але й певних психологічних якостей. Дані особи повинні передбачити, чи з'явиться звільнена особа до Суду, чи заважатиме розслідуванню злочину, в якому підозрюється, чи скоїть інший злочин у разі свого звільнення тощо.

У випадку надходження будь-якого клопотання про тимчасове звільнення повідомляється Палата попереднього розслідування, яка може виносити рекомендації органу місця утримання під вартою, у тому числі й щодо заходів з попередження втечі (ст. 59 (4) (5) Статуту).

Статут не містить гарантій забезпечення явки до Суду особи, звільненої з-під варти. Можливо, що тут повинні діяти процедури, передбачені національним кримінально-процесуальним законодавством держав-учасниць. На нашу думку, нагляд може здійснюватися на різних рівнях залежно від ступеня небезпечності звільненої особи. Зокрема, підозрюваний може звільнитися під підписку про невиїзд, але лише в тому випадку, коли він буде постійно тримати зв'язок з органом, уповноваженим здійснювати нагляд; умовою звільнення може бути проживання у певному місці, яке може перевірятися шляхом непередбачуваних відвідувань. Особа може бути поміщена в спеціальний центр, персонал якого слідкує за роботою, навчанням і лікуванням осіб, що там проживають, а також за виконанням ними судових зобов'язань, залишаючи їм можливість вільно займатися своїми буденними справами, а не перебувати під вартою. Крім того, співробітники правоохоронних структур або спеціальних служб можуть сприяти явці звільненого до суду шляхом направлення йому письмових повідомлень із зазначенням дати проведення судових засідань, а також за допомогою телефонних дзвінків або навідувань перед встановленою датою. Вони можуть повідомити особу про важливість її явки до Суду і запевнити в тому, що судовий розгляд буде справедливим.

Для кожної національної системи необхідно розробити форми нагляду, які відповідають місцевим звичаям. У разі якщо законодавчо такі процедури не передбачені, вважаємо, що Палаті попереднього розслідування слід рекомендувати умови для звільнення, які застосовуються за її рішенням стосовно осіб, переданих у розпорядження Суду.

У цьому зв'язку необхідно зазначити, що застосування звільнення всіаько підтримується на міжнародному рівні. у документі «Віденська декларація про злочинність і правосуддя: відповіді та виклики XXI сторіччя» наголошено на необхідності приділяти увагу стримуванню зростання і недопущенню віддання під варту великої кількості затриманих осіб до суду [4].

Як зазначалося вище, Статут передбачає ще один спосіб забезпечення присутності особи на судовому розгляді – видачу наказу

про явку, який вважається альтернативою ордеру на арешт. Наказ про явку направляється Секретарем відповідній державі (положення 78 (1) Регламенту Секретаріату). Слід підкреслити, що Секретар є ланкою, що пов'язує Суд і державу, а також виступає гарантом виконання зобов'язань сторонами правовідносин. Наказ про явку може видаватися на певних умовах або без будь-яких умов, що обмежують свободу, якщо це передбачено законодавством країни утримання під вартою. Наприклад, законодавство відповідної держави, може передбачати за таких обставин вилучення паспорта відповідної особи тощо.

У наказі про явку зазначається: а) інформація, яка підтверджує встановлення особи; б) точна дата явки особи; в) зазначення злочину, в якому підозрюється особа; г) коротке викладення фактів, які становлять злочин (ст. 58 (7) Статуту). Обов'язковою умовою є вручення наказу про явку безпосередньо особі, якої він стосується.

Співробітництво держав із МКС передбачає всебічну співпрацю у проведенні ним розслідування злочинів, які віднесено до його юрисдикції, і здійсненні кримінального переслідування, включаючи передачу осіб під юрисдикцію Суду, в тому числі й громадян держави, незважаючи на їх посадове становище, наявність імунітету тощо (частина 9 «Міжнародне співробітництво і судовою допомога»). Щодо передачі осіб зазначимо, що положення Статуту стосовно підстав, процедури і порядку передачі загалом переключаються з такими основними міжнародними угодами у сфері екстрадиції: Типова угода про видачу 1990 р. [5, с. 298–310], Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р., Конвенція про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. [6, с. 1116–1130, 1071–1076]. Але, на відміну від положень указаних міжнародно-правових актів, Статут не містить підстав для відмови у передачі особи в розпорядження Суду.

Разом з тим необхідно зазначити, що в частині підстав для передачі він створює численні перешкоди процесуального характеру, які Прокурор МКС повинен подолати до того, як Судом буде видане розпорядження про здійснення цієї процедури (ст. 53, 54, 58 Статуту). Отже, на підставі видачі Судом розпорядження про передачу можна зробити наступні висновки: був скоєний злочин, який підпадає під юрисдикцію Суду, а саме злочин геноциду, злочин проти людства, воєнний злочин (ст. 53 (1) «а»). Це особливо небезпечно для людської цивілізації порушення норм і принципів міжнародного права, які мають основоположне значення для забезпечення миру, захисту особи й життєво важливих інтересів міжнародної спільноти в цілому; є достатні правові і фактичні підстави для запиту ордеру на арешт (ст. 53 (2) «а»); кримінальне

переслідування відповідає інтересам правосуддя з урахуванням всіх обставин, включаючи ступінь тяжкості злочину, інтереси потерпілої сторони тощо (ст. 53 (2) «с»); для встановлення істини Прокурор проводить розслідування задля того, щоб охопити всі факти і докази, які відносяться до оцінки наявності підстав для кримінальної відповідальності відповідно до Статуту, разом із тим розслідує обставини, які свідчать про винність чи невинність особи (ст. 54 (1) «а»); у Палати попереднього провадження є підстави вважати, що арешт особи є необхідним для забезпечення її явки на судовий розгляд; для забезпечення того, щоб особа не створювала перешкод для розслідування справи або задля попередження скоєння інших злочинів; у Палати попереднього провадження є підстави вважати, що саме ця особа скоїла злочин, віднесений до юрисдикції Суду (ст. 58 (1) «а»).

Підсумовуючи вищезазначене, слід підкреслити, що запобігання злочинам, віднесеним до юрисдикції Суду, відповідає інтересам держав, оскільки мова йде про самі найтяжкі, які зачіпають інтереси всього світового співтовариства. У цьому зв'язку суттєве значення має всебічна співпраця держав із Судом, з метою надати йому можливість виконати покладені на нього функції і повноваження. Необхідно констатувати, що існують факти недобросовісного виконання рішень Суду. Так, станом на липень 2008 р. не було виконано сім ордерів на арешт: два у зв'язку з ситуацією в Дарфурі, Судан, чотири у зв'язку з ситуацією в Уганді, один у зв'язку з ситуацією в Демократичній Республіці Конго [7, с. 3]. Ці ордери не виконуються вже більше року; чотири з них – вже більше трьох років. У Суду немає повноважень провадити арешти. Такими повноваженнями наділені держави і, в широкому сенсі, міжнародні організації. Суд, з моменту його створення, продовжує укріпляти співробітництво з державами, Організацією Об'єднаних Націй та іншими особами з метою забезпечення необхідної підтримки в усіх сферах. Важливе значення в розслідуванні справ має також політична підтримка заходів щодо арешту і передачі винних осіб до Суду [8, с. 12]. Як зазначалося на Міжнародній Конференції з міжнародної кримінальної юстиції, Суд не може покласти кінець безкарності власними силами, він і в подальшому буде покладатися на співробітництво держав, міжнародних універсальних і регіональних організацій, громадського суспільства, особливо стосовно допомоги, необхідної для виконання ордерів, арешту та вироків, а також у збиранні та наданні доказів [9, с. 17]. Виходячи з цього слід наголосити на усвідомленні державами-учасницями необхідності плідної співпраці з МКС та сумлінного виконання домовленостей з метою забезпечення виконання ним функції правосуддя.

Список літератури: 1. Римский статут Международного уголовного суда. – A/CONF.183/9. 2. Правила процедуры и доказывания МУС // Официальные документы Международного уголовного суда. – ICC-ASP /1/3 (part II-A). 3. Regulation of the Registry ICC-BD/03-01-06-Rev1. 4. Резолюція ГА ООН A/RES/55/59. 5. Международно-правовые аспекты экстрадиции : сборник документов. – М. : Юрид. лит., 2000. – 320 с. 6. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога (кн. 1) : зб. док. (укр. і рос. мовами). – К. : Юрінком, 1996. – 1184 с. 7. Доклад Международного уголовного суда A/63/323. 8. Доклад Бюро о сотрудничестве ICC-ASP/6/21. 9. ICC-ASP/6/INF.2.

Надійшла до редколегії 14.03.2009

УДК 343.98

Р. Л. Степанюк, Д. Д. Заяць

ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ПРО САМОВІЛЬНЕ ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО

Розглядаються питання порушення кримінальної справи про самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво, зокрема визначено типові приводи до порушення справи, запропоновано перелік документів, що становлять первинний матеріал і є передумовою прийняття обґрунтованого рішення.

Рассматриваются вопросы возбуждения уголовного дела о самовольном занятии земельного участка или самовольном строительстве, в частности определены типичные поводы к возбуждению дела, предложен перечень документов, которые составляют первичный материал и являются предпосылкой для принятия обоснованного решения.

In this article authors examine problems of initiation of criminal case about willful capture of land or willful building. Typical causes for initiation of criminal case are defined. The list of documents which make primary material and are pre-condition for acceptance of the grounded decision is offered.

Боротьба зі злочинами у сфері земельних відносин на сьогодні є одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів України. На жаль, досить розповсюдженими є факти незаконного виділення земельних ділянок, у тому числі за хабарі, порушення правил користування землею, що призводить до завдання суттєвої шкоди навколишньому природному середовищу, шахрайського заволодіння землею тощо.

Однією з новел кримінального законодавства України є введення відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197¹ КК). Аналіз слідчої та судової практики свідчить про те, що оперативні працівники, слідчі та прокурори стикаються з суттєвими труднощами під час виявлення та розслідування зазначеного виду злочинів, що пов'язано із недосконалістю чинного земельного законодавства, відсутністю досвіду такої діяльності, наукових розробок і методичних рекомендацій.